

H. Bagó Ilona

„HIÁBA BESZÉLÜNK, SZÓNOKOLUNK...”

Két ismeretlen József Attila-kézirat

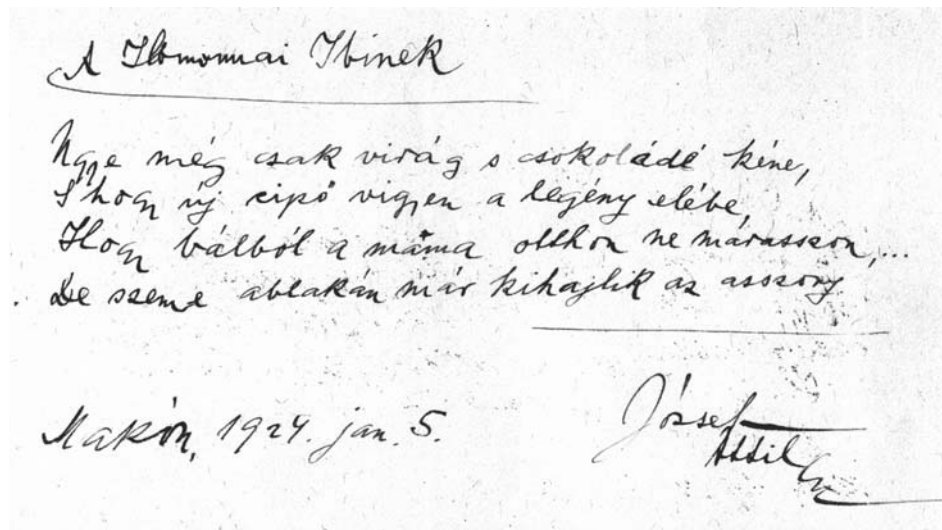
József Attila makói és szegedi tartózkodásának minden lényeges mozzanatát ismerjük. A Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ kéziratárába bekerült két új, eddig ismeretlen kézirat ha nem módosítja is, de mindenképpen árnyalja a már kialakult József Attila-képet. A Homonnai Ibolyának írt sorok elsősorban az életrajzi vonatkozásokat gazdagítják, a Papp Józsefnek szóló ajánlás pedig annak a vívódásnak, költői magatartás-változásnak a dokumentuma, amely az 1924-es év végére érlelődik meg benne.

A HOMONNAI IBINEK

*Ugye még csak virág s csokoládé kéne,
S hogy új cipő vigyen a legény elébe,
Hogy bálból a máma otthon ne marasszon, ...
...De szeme ablakán már kihajlik az asszony.*

Makón, 1924. jan. 5.

József Attila

A szakirodalom több olyan leány nevét is feljegyezte, aki megdobogtatta a fiatal diák szívét. Homonnai Ibolyát azonban sehol sem említik. Arra sincs adatunk, hogy a költő szorosabb kapcsolatba került volna a Homonnai családdal, a kézirat keletkezéséről semmit sem tudunk.

A leány Homonnai Nándor* három gyermeke közül a középső volt. Az édesapa jó nevű fényképész, aki 1904-től 1927-ben bekövetkezett haláláig dolgozott Makón. Előszörban műtermi portrékat készített, de szívesen fotózott közintézmények átadása alkalmával, politikai, kulturális rendezvényeken, családi eseményeken is. Valószínűleg nem tartott szorosabb kapcsolatot a város szellemi és politikai elitjével, de az bizonyos, hogy megbecsült, tekintélyes polgár volt: többek között Juhász Gyula, Galamb Ödön, Tettamanti Béla, Diósszilágyi Sámuel tartozott megrendelői közé. József Attila többször járt a Deák Ferenc utcai műteremben, s ott találkozhatott a Homonnai lányokkal. A fotós több híressé vált képet is készített József Attiláról. A makói diákot Etus növérével együtt, majd egyedül fényképezte le. Megörökítette a költőt a Hollósy Kornélia Színház előtt mesterei és atyai pártfogói, Juhász Gyula, Espersit János, Móra Ferenc, Réti Ödön, Károlyi Lajos és Vertán Endre társaságában is. József Attila 1923. december 13-án érettségizett Budapesten, a Werbőczy Gimnáziumban. Karácsony után Makóra utazott pihenni. Szilveszterkor az írók görbe estjén vett részt, verseivel pénzt is keresett. Az új esztendő első napjait barátai körében, pihenéssel, szórakozással töltötte. Talán valamelyik összejövetelel találkozott a nálánál néhány évvel fiatalabb Homonnai Ibolyával, akinek ezt a kedves, évődő, a felnőtt nővé válás előtti pillanatot megörökítő versikét lejegyezte. Homonnai Ibolya Makón ment férjhez, s ott élt az 1940-es évekig. Azután elkerült Makóról, többször is költözködött. A kézirat bekerült a többi makói emlék közé, és elfelejtődött. Homonnai Ibolya néhány éve bekövetkezett halála után távoli rokonok bukkantak rá hagyatékának átnézésekor.

A szegedi *Friss Újság* 1924. november 4-én hírül adta, hogy a Kékgolyó vendéglő tulajdonosa elhatározta Tömörkény István szobrának elkészíttetését. E nemes elhatározáshoz csatlakozott a szegedi fiatalok által 1921 novemberében alapított Tömörkény Társaság, melynek ekkor tagja volt József Attila is. A szoboralapot létrehozók között ott találjuk másoké mellett Juhász Gyula, Papp József, Terescsényi Gyula s 10 000 korona felajánlásával József Attila nevét is. A társaság Papp Józsefet bízta meg a szobor elkészítésével. József Attila szegedi életének ez a mozzanata kevésbé volt ismert, a társaságban betöltött szerepéről nem volt információnk. A kis papírdarabra írt sorok arra engednek következtetni, hogy a fiatal költő egyenrangú vitapartnerként vett részt az összejöveteleken. Sőt idősebb társaihoz képest különvéleményt fogalmazott meg eszmei kérdésekben.

Juhász Gyula nemcsak atyai pártfogója, hanem Ady mellett költői példaképe, patriotizmusának formálója is volt a húszas évek elején József Attilának. A fiatal költő Juhász Gyula költészetének színeit, hangulatát, egész lényegét mélyen átérezte. Az idős mester mélyeséges bánata, szomorú magánya, együttérzése a kitaszítottakkal, a peremre sodródottakkal, kétségbeesése a Trianon utáni Magyarország miatt, szépség- és jószágkultusza, művészmagatartása kezdetben erőteljesen hatott József Attilára. 1924 végére azonban változott a helyzet. József Attila már makói diák korában is többfelé tájékozódott. 1922-ben megismerkedett szegedi fiatalokkal, akik egy lírai antológia összeállításán fáradoztak. November 1-jén meg is jelent tizenhárom fiatal szegedi költőt a *l'art pour l'art* jegyében bemutató *LÍRAI ANTOLÓGIA*, benne József Attila *FIATAL ÉLETEK INDULÓJA, LÉLEKSZÍRTEKEN, FALAK ÉS ARATÁS* című verse. Karácsonyra pedig *SZÉPSÉG KOLDUSA* címmel megjelent első verseskötete Juhász Gyula előszavával. Bár a versek

* A Magyar Fotográfiai Múzeum kiadványa: *FOTÓ HOMONNAL. EGY MAKÓI FÉNYKÉPÉSZCSALÁD HAGYATÉKA*. Bp., 1998.

ben többféle hatás is kimutatható, a kötet Ady-, Juhász-, Babits- és Kosztolányi-hatásra elsősorban a nyugatos szépségeszmény jegyében szerveződött. Közben megismerkedett Kassák művészetével is. Már 1922 tavaszától a nyugatos hatás mellett néhány költeményében érvényesült az avantgárd költői technika. A formabontásnak azonban sosem lett kezdeményezője, csak bizonyos határig követője. Nagy hatással volt fejlődésére az Erdélyi József-féle népi költészet is, amely a XIX. századi nép-nemzeti hagyományokat és a XX. századi, anarchista szélsőségekig fokozódó szociális lázadást ötvözte. A szegényember-versekben az ilyen típusú költészet magas színvonalú változatait alkotta meg.* A szegedi fiatalokkal folytatott beszélgetések is kínáltak más utat a költő számára.** Az éjszakába nyúló heves viták eredményeképpen barátai két pólus köré szerveződtek. A nézeteltérés miatt a viszony ellenségessé vált, és szakítással végződött. József Attila kezdetben bizalmatlanul szemlélte a viaskodást, és a szépség önmagáért való művelését szorgalmazókkal értett egyet, a formai tökéletességre törekvőkhöz csatlakozott. Évekig ingadozott a hagyományörző és újító törekvések között.

Az újsághír előzménye a november 1-jei megbeszélés volt. Búcsúzóul Juhász Gyula az asztalon heverő borfoltos papírra néhány sort írt Papp Józsefnek:

1924. nov. 1. Szeged, Kék golyó,

*Papp József barátomnak
egy szép, viharos este
emlékére, amelyet részben
Tömörkénynek, részben a jó
bornak ~~rem~~ szenteltünk.
(Látszik?) Juhász Gyula*

József Attila előbb csak csatlakozott mesteréhez, később azonban meggondolta magát, és egy szép költői képpel foglalta össze álláspontját azokról a kérdésekről, melyek aznap este felmerültek a vita során.

Ugyanakkor, ugyanott.

*József Attila
Papp Jóska barátom-bátyám-
nak szeretettel ezeket a mámor-
talan sorokat: Hiába be-
széliünk, szónokolunk emberiség-
ről, magyarságról csillogó szí-
vekkel – az eljövendő kristály-
világ elsüllyed a borospoharakban
(előre is), és a madarak meghal-
nak elcsüggedt fejünk fölött.
József Attila*

* Tverdota György: JÓZSEF ATTILA. Bp., 1999.

** M. Pásztor József: JÓZSEF ATTILA MŰHELYEI. Bp., 1975.

1927. máj. 1. Steger, Kék galgolyó,
 János József barátom -
 most egy nép, utkaros este
 emlékszem, amelyet pezdős
 Tomortenyűvel, pezdőséje
 (Körmök) János Székely

ha akkor, az anél.
 János Székely
 János József barátom - barátain-
 nak mellett ekkor a má-
 nyorlatlan sorokkal: Hiába be-
 sélünk, szónokolunk emberiség-
 ről, az az arányból csillogó szí-
 vekkel - az eljövendő király-
 őrök elcsúszd. a borsosokhoz
 (elöl is), és a madarak meghal-
 nak elcsúszdott fejünk fölé.
 János Székely

József Attilának, baráti körének mintájára, sokáig meghatározó élménye volt a ke-sergés az igazságtalannak és értelmetlennek érzett trianoni döntés miatt. Juhász Gyula soraiból nem tudunk meg semmit, ő valószínűleg megelégedett azzal, hogy vitatkoztak, s közben borozgattak. József Attila azonban – úgy látszik – nem elégedett meg a szokásos panaszszóval. A vita tényleg viharos lehetett, s még napokkal később is in-tenzíven foglalkoztatta József Attilát. Bár soraival elsősorban Juhász Gyulát egészítet-te ki, róttá meg, kritikáját Papp Józsefnek fogalmazta meg. November 7-én a SZÉPSÉG KOLDUSA című kötetbe a következő, már radikális szembenállást kifejező ajánlást írja:

*Papp Jóska
bátyámnak szeretettel és a kollektív
magyar jövő előredobott harcosaként
ezeket az immár megtagadott verseket.
Szeged, 1924. nov. 7.*

József Attila

Közben fokozatosan azonosul szegedi barátai másik csoportjának érvelésével, akik a l'art pour l'art helyett a l'art pour l'homme elvét vallották, s akik a cselekvésben lát-ták a megoldást. Szinte kitepte magát a vidéki fásultságból. Lázadása erőteljesebb lett. Költészetéből fokozatosan elmaradt a bánat- és magyarságkultusz.

József Attila kéziratainak árfolyama érdekesen alakult az elmúlt évtizedekben. Az öt-venes években a kultúrpolitika zászlajára tűzte a költő nevét, és ideológiai, politikai céljaira sajátította ki költészetének egy részét. A gyűjtőmunka kezdetén „illet” köz-gyűjteménynek ajándékozni minden tőle származó kéziratot és rá vonatkozó doku-mentumot. Függetlenül a politikai propagandától, költészetét a versszerető olvasók mindig nagyra értékelték, megbecsülték. Verskéziratainak és leveleinek mégsem volt anyagi értékük. A piacgazdaság kialakulásával, a magángyűjtők megjelenésével azon-ban megváltozott a helyzet. Egy-egy vers kikiáltási ára az aukciókon több százezer fo-rint. A most ismertetett kéziratokat a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával vásárolta a múzeum. Az elsőt távoli rokonoktól, az utóbbit aukción.

Závada Pál

MILOTA ELŐADÁSAI AZ ELNÖKVÁLASZTÁS RÓL

Drága családom és egyéb hallgatóim!

Persze mindnyájatok közül leginkább teveled szeretném megértetni, édes Mariskám, hogy mit miért csináltam, de szerintem ezt te legszívesebben betapasztott füllel hall-gatnád, mert az én csavargóéletem annyi csetepaténknek volt már oka. Magavisele-